

DE SINT-MICHIELSABDIJ TE ANTWERPEN VANAF 1564 TOT 1596 (1).

DE BEIDE LAATSTE LEVENSJAREN VAN PRELAAT GREVE

Summarium.

Cunctis fere Abbatibus ad Regis Hispaniae partes redeuntibus, Greve factioni rebellium fidelis permansit. Unde abbatia ejus grave passa est incommodum in temporalibus. Quin et Dionysius Feyten, auxilio Regis fretus contra abbatem Greve adversarium se objiciens, constitutus est abbatiae S. Michaelis administrator, dum religiosi, jugi impatientes, et abbati obedire et administratori obtemperare detrectabant. Interea Abbas, solus relictus in abbatia deserta, obiit phreneticus 25 Septembris 1581.

Per integros septemdecim abbatatus sui annos, Greve imparem se ostendit oneri abbatiali.

1. Greve, hardnekkig rebel.

Sinds het mislukken der vredesonderhandelingen te Keulen waren tal van trouwe nederlandsche katholieken tot de overtuiging gekomen dat verzoening met den koning van Spanje tenslotte de beste oplossing was (1). De partij der Malkontenten begon dan ook sterk om zich heen te grijpen in de rangen der katholieke rebellen; en de een na den ander verzoende zich met den koning. Vooraan de leiders der rebelsche prelaten, de abten van Maroilles en Sint-Gertrudis. Na hen, onder de premonstratenzers, de abten van Park en Tongerlo. De abt van Drongen zou later volgen.

Ook in Sint-Michiels blijken de religieuzen de tentatie tot de overgave aan den koning te hebben gevoeld. Prelaat Greve ook zal wel even hebben nagedacht op wat hem te doen stond nu de omstandigheden hem hadden gesteld op den tweesprong: hier, een bittere maar billijke overeenkomst met den koning tegen verlooche-

(1) *Analecta Praem.* I [1925], bl. 145-173, 242-260; II [1926], bl. 273-293, 337-356.

(1) P. J. Blok, *Willem de Eerste*, bd. II, bl. 137.

ning der nederlandsche gedachte, daar de uiteindelijke trouw aan de rebellen tegen verlies van de katholieke godsdienstvrijheid.

Maar het pleit werd beslist ten voordeele der rebelsche partij.

Greve, en de enkele te Antwerpen verblijvende religieusen van Sint-Michiels, zouden zich niet verzoenen met den koning ⁽²⁾.

Als eerste gevolg van dit stugge besluit zou de abdij zich moeten schikken naar den willekeur van het steeds meer protestantschgezinde stadsbestuur te Antwerpen.

Bij de eerstvolgende taxatie, toen nl. de stad Antwerpen aan driehonderd burgers oplegde gezamenlijk, gedurende drie maand, een maandelijksche taks van vijftigduizend gulden te bezorgen, werd de prelaat van Sint-Michiels aangeschreven voor vierhonderd gulden ⁽³⁾. Even later beschikte de stad eigenmachtig over een deel der abdijgebouwen om er een aantal vluchtelingen onder te brengen ⁽⁴⁾. In Februari 1580 werd vanwege de stad, ten behoeve van de vestingwerken langsheen de Schelde, een deeltje van den abdijtuin opgeëischt ⁽⁵⁾; en enkele maanden later, d.d. 26 Juli, eischte men van de abdij de algeheele betaling der nieuwopgelegde belastingen ⁽⁶⁾.

De commissie voor het beheer der kloostergoederen had bovendien zoopas haar werkzaamheden begonnen.

Begin 1580 werd een aanvang gemaakt met den verkoop van roerend goed; even later ook van onroerend goed. Aanvankelijk werd alleen in vooruitzicht gesteld de goederenverkoop van kloosters, waarvan de religieusen uit de stad waren verdreven. Doch

(2) Feyten schrijft einde 1580 aan den prins van Parma: *l'abbé moderne de ladicté abbaye ne fait aucun devoir pour se reconcilier a vostre Maïesté, ains fait demonstration tant par lettres que aultrement qu'il n'entend se départir du coste des rebelles*. ARB, Pap. Et. Aud., reg. 910, fol. 15 r°. De vn. beweegreden schijnt deze te zijn geweest: de vrees, nu Antwerpen toch in de macht der rebellen was, buiten hun abdij niet voldoende levensonderhoud te vinden. In een vertoog aan den prins van Parma (begin 1582) noemen de religieuzen zich *die welke over twee jaeren ende oyck nu gewillich syn geweest naede syde vande Maïesteyt over te comen, hadden sy geweten dat sy middel souden hebben ghadt om by de voors. syde gealimenteert te worden*. *Ibid.*, fol. 306 v°.

(3) *Collegiale Actenboeken*, uitg. P. Génard, *Antwerpsch Archievenblad*, bd XVII, bl. 400. Vgl. *Diercxens, o.c.*, bd V, bl. 393.

(4) Begin 1580 presenteerde de abdij aan de stad een verzoekschrift tegen de vluchtelingen om hun een bepaalde bezigheid te doen geven of hen elders te doen onderbrengen. Stadsarchief Antwerpen, Rekwestboek, 1579-1580, fol. 118.

(5) *Collegiale Actenboeken, ibid.*, bd XVI, bl. 214.

(6) *Ibid.*, bd XVII, bl. 374.

reeds op 19 April werd in den Breedenraad een poging aangewend alle de geestelijke goederen onder den hamer te brengen. Het magistraat weigerde vooralsnog ⁽⁷⁾; doch eischte, op 30 April, een volledig inventaris van alle roerende en onroerende geestelijke goederen. Toen slechts weinigen aan het bevel bleken te gehoorzamen, werd het op 3 Mei vernieuwd; later, op 23 Juni, nogmaals, mede onder bedreiging van gevangenisstraf. Wat dadelijk voor gevolg had dat tal van religieuzen langs allen weg mogelijk goederen begonnen te verkoopen ⁽⁸⁾.

Greve was ondertusschen, niet alleen uit angst voor de aanstaande onteigening, maar mede om te voorzien in den steeds groeienden nood van zijn abdij, druk in de weer abdijgoed te verkoopen. Reeds in Januari 1580 verkocht hij een deel der goederen te Middelharnis ⁽⁹⁾; in Juli 1580 liet hij een ander deel door een hypotheek belasten ⁽¹⁰⁾; ook op 9 November 1580 beproefde hij een stuk grond nabij Antwerpen te verkoopen ⁽¹¹⁾.

In de politieke aktie der rebelsche Staten bleef Greve intusschen op post. Maar, sinds de vooraanstaande katholieken met den koning vrede hadden gesloten, werd voor de overige katholieke rebellen het leven in de politiek zeer onprettig. Noodgedwongen kwamen ze meer om meer onder den dwang staan van hun doortastende gereformeerde partijgenooten.

Greve, steeds eerlijk maar kortzichtig, zou nogmaals — zooals in 1579 — als slachtoffer worden genomen voor een zaak, die de Staten-Generaal in hun geheel betrof.

Sinds einde 1576 was Gunther, graaf van Schwartzberg door de Staten aangeworven als bevelhebber in het staatsche leger, en had jarenlang slechts een onvolledige uitbetaling van zijn traktement kunnen bekomen. In 1580 werd druk onderhandeld om vn. de abdijen, prorata van hun bedrag in de beden, een deel der schuld te doen aflossen. Greve blijkt zelfs persoonlijk te hebben geijverd

(7) Diercxsens, o.c., VI, bl. 6. Vermoedelijk moet men het gebeurde op 14 April in verband brengen met het rekest d.d. 22 April door den prelaat en de religieuzen van Sint-Michiels aangeboden om gehandhaafd te worden in den religievrede. Japikse, o.c., bd III, bl. 177.

(8) Diercxsens, *ibid.*, bl. 9-16.

(9) A R B, *Conseil Privé Espagnol*, nr. 1155. Mededeeling van onzen confrater Pl. Lefèvre, O. Praem., archivaris bij het Algemeen Rijksarchief te Brussel.

(10) Stukken van 11 Juli 1580. Rijksarchief Antwerpen, Arch. relig., reg. 121.12, bl. 46 en 49.

(11) Stadsarchief Antwerpen, Rekestboek 1580, fol. 176.

om deze oplossing door eenieder te doen aanvaarden. Hij ondervond echter passieven tegenstand bij de overige abten. En vooralsnog bleek Schwartzburg geen voldoening te zullen bekomen.

Deze besloot dan radikaler middelen te gebruiken.

Hij inviteerde een aantal prelaten op het middagmaal, 28 December 1580. Verschillende abten lieten zich echter verontschuldigen, en alleen Greve en vander Noot, abt van Sint-Bernaarts, beantwoordden de invitatie. Aan tafel echter deelde de graaf hun mede dat hij hen als gijzelaars zou gevangen houden tot ze hun deel in de schuld zouden aflossen ⁽¹²⁾. Intusschen, of prelaat Greve werkelijk gevangen werd gehouden, is wel niet zeker. Evenmin of hij, in zijn reële armoede, tot het betalen van de vereischte som kon geraken. Maar graaf van Schwartzberg liet zich op een andere wijze schadeloosstellen en eigende zich toe de opbrengst der abdijrechten te Middelharnis: welke, in normale tijden, een jaarlijksche opbrengst van twaalfhonderd livres schonken ⁽¹³⁾. Over verschillende maanden van het jaar 1581 werd over dezelfde zaak nog verder onderhandeld.

2. Feyten tot "administrator" benoemd.

Met het begin van 1581 had het laatste levensjaar van prelaat Greve een aanvang genomen.

Het konventje in Sint-Michiels was thans haast totaal ontvolkt.

Naar verluidt waren sinds 1578 zeven religieusen overleden, en vier apostaat geworden ⁽¹⁾. Feyten leefde sinds Maart 1578 te Leuven ⁽²⁾ evenals de middelburgsche oud-proost Lambrecht Schil-

⁽¹²⁾ Aldus Papebroch, *Ann. Antw.*, bd IV, bl. 39; na hem Diercxsens, o. c., bd VI, bl. 43 en P. Génard, *Verhandeling*, bl. 30. Uitvoerig A. Erens, *Tongerloo en 's Hertogenbosch*, bl. 261-267

⁽¹³⁾ De reeds meermaals geciteerde *Damna monasterii S. Michaelis* (A A A, sectie III, Cart., nr. 504) vermelden: *Anno 1580 hi qui Generales status dicebantur... comiti de Swertsenbourg in stipendium navate sue opere attribuerunt patronatum cum suis iuribus, quem monasterium habebat in Middelharnisse. Cuius fructus annuatim reddebant 1200 libras Arthesias. Quibus monasterium fuit frustratum per novem annos. Unde hic prodeunt 10.800 libras Arthesias.* Geschreven na den oogst van 1588.

⁽¹⁾ Aldus Feyten. *ARB, Pap. Et. Aud.*, reg. 910, fol. 12 r°. Het *obituarium*, uitg. P. Génard, vermeldt echter slechts vier overledenen; wat overigens nog geen tegenbewijs is.

⁽²⁾ Feyten woonde tot Loven... int goidshuys vanden Bogarden, doende zyns selfs cost. Aldus Heyms, 30 Jan. 1581 (*ARB, ibid.* fol. 3 v°). Feyten zelf verklaart dat hij woonde inden conventen vande Augustijnen ende Bogarden,

linck ⁽³⁾. Jan van Balen en Severijn Sips waren nog steeds op reis naar een onbekende bestemming ⁽⁴⁾. De nog overblijvende religieusen, een zevental, leefden binnen en buiten de abdij, naar de omstandigheden. Regelmatig kloosterleven bestond bepaald niet meer; trouwens, de grootendeels dichtgemetselde kloostergebouwen leenden er zich weinig toe. In den loop van 1580 stelden de religieusen dan ook eenvoudig een eind aan hun konventueel leven ⁽⁵⁾.

Temidden de katholiekenvijandige stad bleef prelaat Greve dan achter, haast alleen bewoner van een ontvolkte abdij.

Waar echter in de dorpen van het platteland de toestand niet meer houdbaar was wegens de aanhoudende strooptochten der beide legers, moesten de pastoors de wijk nemen naar een veiliger plaats: naar Breda ⁽⁶⁾ of naar Antwerpen ⁽⁷⁾. De terugkeer naar Antwerpen van oud-prior Andries, p. t. pastoor te Meir, een zeer ernstig en krachtdadig man ⁽⁸⁾, was aldus een goede zaak voor het uitelkaarbrokkelend konvent, wijl Andries door den prelaat tot prior aangesteld werd over de religieuzen. Aldus was er toch één vaardige hand om de vrijgeworden religieuzen even in de rechte baan te houden.

Het is best begrijpelijk dat dezen, in hun toestand van gemakkelijke vrijheid, er haast niet meer aan dachten om den broode hun verzoening met den koning te vragen.

Feyten, die al deze jaren te Leuven had verbleven, levend van overblijvende inkomsten der vroegere proostdij van Zoetendaal, zou dra aan den lijve ondervinden hoe Greve koppig gekant bleef tegen alle overloopers naar de spaansche partij. Zoojuist hadden de rebellen de laatste kloostergoederen van Zoetendaal ingepalmd; en welhaast voelde Feyten hiervan den weerslag in zijn kas. Aan

doende aldair zyns selfs cost op sekere cleyne middelen gecomen van zynder proesdyen [van Zoetendaal]. *Ibid.*, fol. 11 v°.

(3) Schillinck woonde te Leuven bij den bisschop van Middelburg, Jan van Stryen. Aldus *ibid.*, fol. 7 r° en 10 v°.

(4) Hooger, t. II [1926], bl. 348. Vgl. de remonstratie der religieuzen van Sint-Michiels aan Parma, *ibid.*, fol. 306. r.

(5) Ze droegen wereldlijke kleederen, woonden in de stad, vernachten in de stad en kwamen alleen nog samen om hun maaltijden te gebruiken. *Collegiale Actenboeken*, uitg. P. Génard, l. c., bd XVIII, bl. 369. We komen hier later op terug.

(6) Aldus vermoedelijk Liedekerke, pastoor van Minderhout. A R B, l. c., reg. 910, fol. 309 r°. Misschien nam Liedekerke eerst de wijk naar Roosendaal. *Ibid.*, fol. 4 v°.

(7) Aldus de oud-prior Andries, pastoor te Meir. *Ibid.*, reg. 912, fol. 137 v°.

(8) Zie hooger, *Anal. Praem.*, bd I [1925], bl. 160, nota 1.

prelaat Greve om subsidie vragen was bepaald verloren moeite. Die weigerde toch knakweg ⁽⁹⁾, en tegenover Feyten met nog meer beslistheid naarmate deze zijn vijand was.

Feyten echter, steeds opvliegend en zeer krachtdadig, wetend dat de rebellenpartij ten dood opgeschreven en de toekomst zeker was, nam dan voor den prelaat tot de capitulatie te dwingen.

Aldus ontstond in de kiem het konflikt, dat jarenlang het Sint-Michielskonvent in twee onverzoenlijke kampen zou verdeelen.

Reeds geruimen tijd vóór 1581 had de spaansche politiek een probaat middel gevonden om de rebelsche prelaten tot de capitulatie te brengen. Waar een prelaat zich solidair verklaarde met de staatsche partij, liet het landsbestuur dadelijk de spaanschgezinde religieuzen samenroepen om, tegen den prelaat, een administrator te verkiezen der bereikbare abdijgoederen. Aldus kwam een nieuw overste te staan tegen den verloochenden prelaat. En, dat het middeeltje probaat was, hebben de gebeurtenissen bewezen. Het vond althans dadelijk het gewenschte resultaat in de abdijen van Sint-Geertrui te Leuven, van Vlierbeek, van Park, van Villers.

Feyten, onmiddellijk na zijn uitdrijving uit Antwerpen in Maart 1578, had zich in verbinding gesteld met het landsbestuur; was naar Don Juan, die toen Nijvel belegerde, zijn toestand gaan uitelkaarzetten, en had zich tot taak laten geven de met Spanje verzoende religieuzen uit Sint-Michiels te groepeeren en te besturen ⁽¹⁰⁾. Hij wou die alle te Leuven onder zijn leiding in een konvent samenbrengen ⁽¹¹⁾. Aanvankelijk bleef hij echter met zijn plannen alleen zitten.

Maar einde 1580 of begin 1581 begon hij radikaal dóór te werken. Hij stuurde dan een rekwest naar den koning. Mede in naam van Schillinck, Sips en Balen vertoonde hij dat ze allen om hun trouw

(9) Aldus Feyten in zijn rekwest aan Parma: A R B, I. c., reg. 910, fol. 15 r°.

(10) Feyten zelf, in het reeds vermelde factum van 1612: *Anno 1578, sub adventum D. Joannis Austriaci fui pulsus per hereticos et coronellos Antverpie tunc imperantes, et contuli me ad D. Joannem Austriacum, qui tunc Nivellas obsidebat; a quo, cum consensu Abbatis Floreffiensis Vicarii Ordinis tunc commissionem accepi religiosos S. Michaelis congregandi et alendi, eo quod Antverpia tunc esset heretica*. Archief Abdij Park, XVI, 2, 2. Of in deze de tusschenkomst van den prelaat van Floreffe gewettigd was, mag betwijfeld worden. We hebben hooger gezegd dat, in het Algemeen Kapittel van 1575, prelaat Greve werd aangesteld tot Vikaris in de Cirkarie van Brabant; en, vóór Greve's dood, blijkt geen ander Vikaris aangesteld te zijn.

(11) Cfr. Rekwest van Feyten aan Parma: A R B, I. c., reg. 910, fol. 15 r°.

aan den koning uit Antwerpen waren verbannen ; dat de prelaat van Sint-Michiels, hardnekkig rebel, hun, koningsgezinden, geen onderhoud wilde verleenen en dat ze daarom in zwarte armoede leefden ; en dat buitendien nog andere confraters uit Antwerpen, mits goed onderhoud, bij de partij van den koning zouden aansluiten. Hij verzocht daarom vóór commissarissen van den koning een administrator te mogen verkiezen over de bereikbare abdij-goederen, om uit de inkomsten hiervan de goede kloosterlingen te onderhouden ⁽¹²⁾.

Het spreekt vanzelf dat hierop dadelijk gunstig antwoord kwam. Door apostille uit Bergen, d. d. 20 Januari 1581, werden de bisschop van Middelburg, Jan van Stryen, en raadsheer Candriesse tot commissarissen aangeduid ⁽¹³⁾. En even later, reeds op 30 Januari, werd te Leuven de verkiezing gehouden ⁽¹⁴⁾.

Drie religieuzen kwamen hun stem uitbrengen : Willem Heyms (30 Jan.), Lambrecht Schillinck en Denys Feyten (1 Feb.). Feyten behaalde twee eerste stemmen ; Schillinck één ; terwijl de verdere tweede en derde stemmen op verschillende personen werden uitgebracht. Den 8 Februari stelden Stryen en Candriesse hun verslag op, en vroegen meteen de benoeming van Feyten ⁽¹⁵⁾ ; waarop dan vanwege Parma de benoeming volgde, door apostille van 18 April, gedateerd uit Valenciennes ⁽¹⁶⁾.

Het hoeft nu wel geen betoog dat in Sint-Michiels Feyten's gedragingen met verontwaardiging werden vernomen. Dadelijk waakte weer op de oude veete tegen Feyten, den administrator uit 1576. De antwerpsche religieuzen stonden nu wel voor een voltrokken feit, maar zouden toch den geschapen toestand niet goedschiks aanvaarden ⁽¹⁷⁾.

(12) Het rekwest, in de fransche taal gesteld, 2 folia, verm. origineel, staat A R B, *l. c.*, reg. 910, f. 15.

(13) Origineele apostille, *ibid.*, fol. 15 r°.

(14) Akten der verkiezing : *ibid.*, fol. 2 volg.

(15) Verslag der commissarissen : *ibid.*, fol. 14.

(16) *Ibid.*, fol. 15 r°. Uit den verstrekten uitleg moge blijken dat, wat De Ridder A H E B, bd III, bl. 107 over deze verkiezing schrijft, totaal onnauwkeurig is : "Six religieux de Saint-Michel, parmi lesquels deux religieux de Middelburg, se retirèrent à l'abbaye du Parc, où ils procédèrent à l'élection d'un coadjuteur de l'abbé de Saint-Michel, le 30 janvier 1581. Cette élection n'eut aucune suite".

(17) Remonstratie der religieuzen aan Parma, A R B, *l. c.*, reg. 910, fol. 306-307. Het stuk is niet gedateerd, maar komt vermoedelijk uit Maart 1582, tentijde der eerste prelaatsverkiezing na Greve's dood.

Het was hun trouwens niet moeilijk te wijzen op de vele onregelmatigheden, in de recente verkiezing gepleegd.

Feyten's rekwest uit einde 1580 bevatte tal van leugens ! Schillinck was nooit religieus van Sint-Michiels geweest, en had dus geen stemrecht ⁽¹⁸⁾. Sips was apostaat ⁽¹⁹⁾. Balen had eveneens zijn klooster verlaten ⁽²⁰⁾. Waar Feyten beweerde dat hij te Leuven in armoede leeft, schreef hij onwaarheid ⁽²¹⁾. En wat betreft het voorgewende besluit van sommige religieuzen Antwerpen te verlaten om onder Feyten's leiding te Leuven te komen wonen : ook dát was vals, want niemand wil met hem te doen hebben ⁽²²⁾.

Buiten al deze consideraties, die de religieuzen van Sint-Michiels lieten gelden, hadden ze er nog kunnen bijvoegen dat, van al de uitgebrachte stemmen, vermoedelijk niet één geldig was. Schillinck had te Sint-Michiels nooit professie afgelegd en was dus niet stemgerechtigd. Heyms was wettelijk naar de abdij van Park overgegaan en had er de geloften uitgesproken : had dus in Sint-Michiels zijn stemrecht verbeurd. Wat nu Feyten betreft, naar zijn eigen bewering was die, sinds zijn aanstelling tot proost van Zoetendaal, onbevoegd om aan een verkiezing in Sint-Michiels deel te nemen ⁽²³⁾. Gansch de zaak was dus wel een karikatuur van een verkiezing geweest !

Feyten bekommerde zich echter geenszins om de luide protestaties van zijn confraters ⁽²⁴⁾. Hij voelde zich sterk door de bescherming van het spaansche landsbestuur, en begon zich bepaald als wettig administrator te gedragen. Zelfs schrikte hij er niet voor

(18) Schillinck was in Sint-Michiels opgenomen maar *en heeft noyt obedientie gepresteert, maar alleenlyck de taefel volgende, heeft naer syn belifte gegaen, gestaen ende gedaen. Ibid.*, fol. 306 r°.

(19) *Ibid.*

(20) *Ibid.*

(21) *Ibid.*

(22) *Nyemant met hem te doen en wilt hebben ende oyck met hem niet te vreden en syn nopende syne administratie. Ibid.*

(23) In de prelaatsverkiezing van 1582 weigerde Feyten te stemmen : *Proest synde seght [hij] egeen recht op jurisdictie te hebben om eenen prelaet te kiezen, gemerct hy daardoer vanden goidshuyse van Sinte Michiels naer syn seggen gesepareert soude syn. Aldus de Remonstratie, l. c., fol. 306 r°.* In de verkiezing van 1585 verklaarde Feyten hetzelfde : *fr. D. Feyten, prepositus in Suetendael, affirmat se ratione sue prepositure separatum esse a monasterio, ita quod vocem non habeat in capitulo et nihil juris habeat in eligendo abbate. Verum videtur idipsum inferre ne cogeretur alteri prodesse et sibi obesse. Nota uit 1585 : A R B, l. c., reg. 912, fol. 137 v°.*

(24) De remonstratie der religieuzen verklaart plechtig dat Feyten de administratie *sonder hun consent jaet tegen hunnen goeden wille heeft met falscheyt ende bedrogh van syne Alteze geimpetreert. L. c., fol. 306 r°.*

terug zich haast op denzelfden voet als zijn abt te plaatsen : hij vroeg en bekwam ook van den prelaat van Floreffe de geestelijke jurisdictie over de eventueel onder hem staande religieuzen ⁽²⁵⁾.

Vanaf dit oogenblik heerschte dan in Sint-Michiels deze abnormale toestand : buiten Antwerpen, een administrator zonder onderdanen, die alle voorrechten van een wettig overste onder goedkeuring van den koning opvorderde ; binnen Antwerpen, een prelaat wonend in een haast verlaten abdij, prijs gegeven aan den willekeur van een calvinistisch bestuur, en regeerend over een aantal totaal ontvoogde religieuzen. Thans was voorgoed het dualiteitsprincipe gesteld, dat gedurende een zestal jaren alle gebeurtenissen in de abdij sterk zal beïnvloeden.

3. De laatste levensmaanden van Greve.

In de stad Antwerpen was ondertusschen de invloed der gereformeerden groeiende gegaan.

Met een steeds snooderen durf werd door het magistratuur eigenmachtig beschikt over de Sint-Michielsabdij : de commissie tot het beheer van godsdienstzaken had blijkbaar tot doel de abdij meer om meer te gebruiken tot doeleinden die geenszins met haar bestemming strookten.

Den 1 Maart 1581 werd het magistratuur verzocht de Sint-Michielskerk te stellen tot de dispositie der gereformeerden. Het verzoek werd vooralsnog niet ingewilligd, doch evenmin afgewezen, en de beslissing erover voor een maand verdaagd ⁽¹⁾. Op 25 Juni werd beslag gelegd op een plein in de abdij, om een nieuwe begraafplaats in te richten ⁽²⁾. Een deel van de abdijgebouwen werd bovendien voor een schoollokaal bestemd ⁽³⁾. Over de abdijschoenen werd even willekeurig beschikt. Reeds in April 1581 werd een raad van vier personen ingesteld om de aalmoezen der kloosters uit te deelen ⁽⁴⁾. En, toen op 1 Mei 1581 in de stad Brussel het openbaar

(25) Dit meldt prelaat Vlieden van Park in een brief van 31 Aug. 1584 aan prelaat Luc van Bonne-Espérance, en herhaalt in een brief van 27 Dec. 1584 aan generaal Despruets. Cfr. het bekende register *Epistolae* van Vlieden, archief abdij Park.

(1) *Collegiale Actenboeken*, uitg. Génard, l. c., bd XVIII, bl. 242.

(2) *Ibid.*, bl. 327 : *tot begravinge ende sepulture soowel van deene als van dandere religie promiscue*.

(3) Den 26 Augustus werd bevolen *te doen delogeren ende vertrecken vuyt Sinte Michielscloostere de schoolmeesters met den schoolkinders*. *Ibid.*, bl. 402.

(4) *Ibid.*, bl. 273.

beoefenen van den katholieken godsdienst werd verboden, bleek te Antwerpen de toestand rijp voor eenzelfde besluit.

Maar het verwachte besluit bleef vooralsnog achterwege, tot, 27 Juni 1581, de verovering der stad Breda door den prins van Parma weer een hevige antikatholieke beroering binnen Antwerpen teweegbracht.

Het besef van het nabije vijandelijke gevaar deed de antwerpsche gereformeerden met de uiterste strengheid optreden tegen de katholieken, in wie ze nog steeds verkapte bondgenooten zagen van Spanje. En aantal geestelijken werden uit de stad verjaagd; en, onder hen, de wn. prior van Sint-Michiels, Emericus Andries⁵⁾. Op 1 Juli werd ook, als "veiligheidsmaatregel", het beoefenen van den katholieken eeredienst te Antwerpen verboden, buiten het bedienen van een paar sakramenten, tot welker behoef een tweetal kleinere kapellen werden gegeven⁶⁾.

Om het dekreet van 1 Juli naar al zijn gestrengheid te doen naleven werd de daaropvolgende dagen door de commissie voor het beheer der geestelijke goederen een ambtelijk bezoek gebracht. Alsdan werd met nadruk de observatie van het besluit opgevorderd en de maatregelen daartoe werden tevens getroffen.

Op 4 Juli werd aldus het bezoek gebracht in de Sint-Michielsabdij, alwaar de acht of negen religieuzen voor de gelegenheid waren samengekomen. In aanwezigheid van de commissieleden verklaarden de religieuzen dat ze buiten de abdij verblijf hielden, doch samen hun maaltijden gebruikten "ten huysen vanden rentmeestere", en dat ze 's nachts verbleven in het huis van eene of andere kennis. De leden der commissie deden hun dan de officiële mededeeling dat het publiek beoefenen van den katholieken eeredienst voortaan verboden was. Verder vroegen ze hun of ze tevreden waren hun maaltijden voorloopig te blijven gebruiken in het huis van den rentmeester; en, op hun bevestigend antwoord, verzochten ze hen aldus voort te gaan tot vanwege de stad voor de alimentatie der kloosterlingen nader schikkingen zouden getroffen worden.

Vervolgens gingen de commissieleden naar het prelaathuis. Ook aan prelaat Greve werd officiële de schorsing van den katholieken eeredienst medegedeeld. Dan werd met hem overeengekomen welk deel der abdij hij voortaan zou mogen betreden en tot zijn verblijf inrichten. Een akkoord werd getroffen in dezen zin: hij zou het

(5) Aldus Liedekerke en Feyten, *ARB, l. c.*, reg. 910, fol. 310 r° en 311 v°.

(6) Diercxsens, *o. c.*, bd VI, bl. 56-57.

eigenlijk prelaatshuis blijven behouden met den vorsten tuin achter en den boomgaard vóór bewust prelaatshuis ; verder, hij zou eventueel de abdij binnen- en buitengaan alleen langs de Kloosterstraat : echter niet langs de groote abdijpoort, maar langs de deur van een der aanpalende huizen ; tenslotte, alle deuren aan den achterkant van het prelaatshuis zouden dichtgemetst worden ⁽⁷⁾.

De volgende dagen werd het vonnis over de geestelijke goederen voltrokken. Den 10 Juli werd de inventaris geeischt van alle roerende en onroerende geestelijke goederen ⁽⁸⁾ ; en op 21 Juli werd aangezegd de kerken ledig te maken — wat, 26 Juli, in Sint-Michiels vrijwel hardhandig gebeurde ⁽⁹⁾ ; — tenslotte, tot supreemen smaad aan de aloude abdij, werd de Sint-Michielskerk d. d. 26 Augustus, met uitzondering van het hoogkoor en de zijbeuken afgestaan aan de Lutheranen ⁽¹⁰⁾.

In zijn smadelijke en bittere vereenzaming heeft Greve pas na zwaren strijd kunnen vrede nemen met dit supreeme onrecht : als balling te leven in zijn eigen huis.

Dit was nu het einde van alles.

De onafhankelijkheid der Nederlanden, het droombeeld waarom hij in de politiek had aanvaard het bondgenootschap met de gereformeerden was teloorgegaan. In zijn konvent was de vroegere indiscipline met het groeien der verwarring in den lande aan snoodheid ook gegroeid. En dan, het allerlaatste, de schorsing, door zijn partijgenooten, van den katholieken eeredienst.

Op een paar uitzonderingen na waren alle prelaten uit de vroegere rebelsche partij den weg der verzoening opgegaan. Hij had niet gewild, en had nu alles verloren.

In zijn supreeme ongeluk heeft Greve, naar verluidt, tóch zijn trots voelen breken en den lust voelen komen den knieval te doen voor den koning. Heeft hij in deze speciale voetstappen aangewend ? Het blijkt niet klaar. Zijn verdere daden althans laten dit niet vermoeden ; en, in elk geval, de antwerpsche rebellen hielden hem beslist in hun macht ⁽¹¹⁾.

(7) Vgl. uitvoerig relaas in *Collegiale Actenboeken*, uitg. Génard, l. c., bd XVIII, bl. 369-370.

(8) *Ibid.*, bl. 373.

(9) Diercxsens, o. c., bd VI, bl. 59.

(10) *Coll. Actenboeken*, l. c., bl. 403.

(11) Dat Greve aan reconciliatie heeft gedacht, insinueert prelaat Vlierden van Park, l. c., in een brief, 29 Nov. 1584, aan prelaat Luc van Bonne-Espérance : ...cum abbas [Greve] adhuc vivens in hostium consisteret partibus et ab ijs, si

Trouwens, al de miserie van zijn triestigen toestand had den prelaat reeds lijdend gemaakt. Nog voor begin Augustus 81 was hij ziek gevallen ⁽¹²⁾. Voor echter zijn ziekte een ernstige wending kon nemen, wilde hij naar best vermogen ervoor ijveren, met verwijdering van Feyten, een goed kandidaat tot zijn opvolger naar voren te brengen.

Zoojuist zou, op 1 Augustus, uit Antwerpen vertrekken de bekende en invloedrijke sekretaris Gillis Martini om naar Keulen te reizen en vandaaruit zich te verzoenen met den koning. Greve was met gemeld sekretaris bekend en gelastte Martini onmiddellijk na zijn aankomst te Keulen Emericus Andries — die toen ook te Keulen verbleef — bij de bevoegde overheid vooruit te zetten. Hij, Greve, voelde zich ziek en had een coadjutor noodig. En Andries was alvast onder allen de bevoegdste om coadjutor te worden en, eventueel, administrator en, later, prelaat ⁽¹³⁾.

Martini reisde dan af naar Keulen. Daar echter bereikte hem de tijding dat Greve's kwaal zeer was verergd en dat de arme man waanzinnig was geworden ⁽¹⁴⁾. Martini bespoedigde daarom de zaken en schreef inderhaast een brief naar een vooraanstaand persoon om, langs den kortsten weg mogelijk, Andries te doen aanstellen in de verlangde waardigheid ⁽¹⁵⁾.

Maar intusschen was prelaat Greve reeds gestorven.

Den 10 September had hij nog een aantal kostbare voorwerpen uit Antwerpen in 't geheim naar Mechelen doen overbrengen ⁽¹⁶⁾. Nadien wordt echter over hem niets bepaalds meer vernomen.

Vanaf einde Augustus was men in de abdij druk aan den arbeid om het Prinsenhof klaar te maken voor den hertog van Anjou ⁽¹⁷⁾ : dit gaf trouwens 23 September aanleiding tot het verbieden van den lutheraanschen eeredienst in de Sint-Michielskerk ⁽¹⁸⁾.

non voluntarie, saltem invitus detineretur ... Greve liet trouwens, zooals dadelijk gezegd wordt, zijn kandidaat voor de prelatuur bij het spaansche landsbestuur aanbevelen.

(12) Brief van den antwerpschen sekretaris Martini, A R B, *l. c.*, reg. 910, fol. 17 r°.

(13) Brief van Martini, A R B, *l. c.*, reg. 910, fol. 17 r°.

(14) Martini uit Keulen, 27 Sept. 81 : ... *et que l'on entend que ledict prelat est tumbé en une phrenesie* ... *Ibid.*

(15) *Ibid.* Brief van 27 Sept.

(16) Collegiale Actenboeken, uitg. *l. c.*, bd XVIII, bl. 427.

(17) *Ibid.*, bl. 402, 420.

(18) *Ibid.*, bl. 421.

WILLEM GREVE († 25 Sept. 1581)
prelaat van Sint-Michiels te Antwerpen.

(Naar een portret bewaard in de abdij van Tongerlo.)

Greve overleed op 25 September 1581 ⁽¹⁹⁾, temidden de drukte van de herstellingswerken in het nabije Prinsenhof. Vermoedelijk waren bij zijn overlijden aanwezig enkele der te Antwerpen verblijvende religieuzen. Naar de gewoonte van den tijd althans werden door die religieuzen de in het prelaatshuis gevonden voorwerpen verdeeld en medegenomen ⁽²⁰⁾.

Waar Greve werd begraven, is niet bekend. Althans, nooit werd zijn graf door een grafschrift vereerd. Misschien werd hij, in de beroerde dagen na zijn dood, eenvoudig begraven in het gemeenschappelijke nieuwe kerkhof in Sint-Michiels. Misschien ook — en dit ligt in de lijn der latere spaansche reactie — heeft men hem ook een grafschrift ontzegd om hem na zijn dood te straffen om zijn hardnekkige rebellie.

4. Besluit.

Gedurende de zeventien jaren van zijn abbatiaat, had Greve veelbewogen dagen beleefd.

Opgeleid in een abdij, waar geest van discipline, van studie, van arbeid haast totaal afwezig was, had hij nooit in zich gevoeld de begeestering voor een groote onderneming noch de vastberadenheid op een voorpost te strijden in de alstoen opkomende vernieuwing van het katholieke leven. Dan, prelaat geworden — zestiendeeuwsch prelaat, wonend in een prelaatshuis en, ver van het konvent, levend van rijke inkomsten — had hij dra over zich voelen komen de grage routine van een gemakkelijk bestaan.

In de politiek had hij steeds eerlijk zijn functie waargenomen. Hij was er zich van bewust, als lid der staten van Brabant, dat hij een traditie had te verdedigen. Wel vond dat bewustzijn zijn diepsten grondslag in materiele consideraties — de prelaten, beheerders van een ontzaggelijk domein, wilden vooreerst dat domein beveiligen, — doch hiernaast kwamen gaandeweg zich scharen consideraties van ideëelen aard: de aloude brabantische tradities; en, later, de vrijheid der nederlandsche gewesten. In den maalstroom van de politiek medegesleept, wou Greve steeds konsekwent en eerlijk vasthouden aan de vaste principes die een katholiek moeten bezielen;

(19) Deze datum wordt opgegeven door de religieuzen: A R B, l. c., reg. 912, fol. 125 v°. De datum 16 September blijkt dus minder juist.

(20) Aldus later, 28 Maart 1588, prelaat Andries in zijn *Admonitio ad religiosos* (A A A, sectie IV, reg. 173, fol. 207 r°. — Hiermede is wel klaar betoogd dat Greve te Antwerpen stierf en niet in "ballingschap" zooals Génard, *Verhandeling*, bl. 32; De Ridder, A H E B, bd X [1873], bl. 418 beweren.

en, in zijn compromis met de niet-katholieken, zocht hij alleen een voorbijgaand middel tot stevige politieke doeleinden. Toen echter de gebeurtenissen zijn verwachtingen beschaamden, bleef hij nog trouw aan zijn onbetrouwbare partij : én uit een gevoel van eerlijkheid, én om van totalen ondergang te bewaren zijn aan de rebellen prijsgegeven huis.

In de jonge vernieuwingsbeweging in de Orde van Premonstreit was Greve gekomen met de goede intenties van wie een schoone onderneming waardeert, en met de inertie van een man, aan wie de kracht ontbreekt baanbreker te zijn van een gedachte. Gewillig nam hij deel aan het wegbereidend Nationaal Kapittel te Park ; doch liet intusschen, voor en na, zijn konvent leven in de meest verregaande indiscipline. Even in betrekking gesteld met den groot-hartigen generaal Despruets, werd hij graag middelaar tusschen de Nederlanden en het flinkaangezet centraal Ordebestuur ; maar herviel dan weer in zijn stramme, eendelijke inertie.

Dan was de openlijke rebellie gekomen ; het mislukken der katholieke rebelse beweging ; de overmacht der calvinistische partij ; de vereenzaming ; de tergende houding van zijn stuggen en wilskrachtigen vijand Feyten ; en, tenslotte, de uiteindelijke desolatie.

Voor de gedragingen der leden van zijn steeds zoo aangeziene abdij moest hij zich schamen ; zich schamen over het beheer van zijn thans erg verarmoede huis. Zijn politieke droom was mislukt, en dan nog ten koste van het hoogste goed op aarde : den katholieken eeredienst.

Een totaal mislukt leven . . .

In de collectie schilderijen der abdij van Tongerlo hangt het portret van een zestiendeuwsch prelaat : een bejaard man, met stug en triestig uiterlijk, verradend een onbestemd, nerveus en toch koppig gemoed ; met gelatenheid en droeve onderwerping kijkt hij neer op een groot kruisbeeld ; bovenaan, onder het wapenschild, staat de kenspreuk : *Ubi humilitas ibi sapientia*. Dat is prelaat Greve (1).

Zoo was de man. Stug en onbestemd. Iemand die bepaald niet

(1) Het portret is te Tongerlo niet geïdentificeerd. Het is echter bepaald het portret van Greve. Dit blijkt uit de vergelijking — vergelijk vooral de details van het habijt ; ook het nummer op de keerzijde van de portretten — met de serie portretten van abten uit Sint-Michiels thans bewaard in de abdij van Averbode. Afdoend is dat in de serie van Averbode slechts één plaats beschikbaar is : precies die van Greve.

was opgewassen voor de taak, prelaat te zijn in het gistende getijde der zestiende eeuw.

Laten we echter een man, die steeds eerlijk bleef, niet veroordeelen. Hij werd trouwens voldoende veroordeeld door de latere generatie, die hem een grafschrift ontzegde en hem, den rebel, wou vergeten onder de gesmaden "*quorum non est memoria*".

Laten we niettemin bekennen dat hij, over gansch zijn abbatiaat, zijn abdij zeer onder peil liet.

Thans, na zijn dood, gaat een erge krisis losbreken en de abdij haast ten onder brengen. En het zal nog een halve eeuw duren voor de Sint-Michielsabdij herwordt de leidende premonstratenzer abdij in de Nederlanden.

Averbode.

E. VALVEKENS, O. Praem.